

עילית אזולאי | אדום | מתוך: פאניקה בהעדר אירוע | 2003 | הדפסת דיו | 400x150

מגדר | כתב עת אקדמי רב תחומי למגדר ופמיניזם

גיליון שביעי | 2020

מתן אהרוני | קרן צור איל | טלי תאני-הררי

נסיכות ולוחמות במסע לאתגור (חלקי) של סטריאוטיפים מגדריים
בתוכניות טלוויזיה לילדים בישראל

תקציר

מחקרים שעוסקים בייצוגים מגדריים בתוכניות לילדים מציגים ממצאים שונים ולעיתים סותרים ביחס לייצוגים מגדריים. לצד מחקרים המוצאים כי סטריאוטיפים מגדריים מסורתיים משועתקים, ישנם אחרים המוצאים כי בתכנים מסוימים ישנם חידושים המאתגרים את הסטריאוטיפים השמרניים. במצב זה, המחקר הנוכחי בוחן בצורה מקיפה ומעמיקה את הייצוגים והמסרים המגדריים בתוכניות לילדים לגיל הרך (גיל לידה ועד שש) בישראל, בעזרת מחקר איכותני וכמותי, היוצא מגישה תיאורטית שרואה בתוכניות סוכנות חיברות ומבנות מציאות בהקשר המגדרי עבור ילדים בגיל הרך. הניתוח נערך על מדגם של 64 שעות שידור, משמונה ערוצי טלוויזיה המיועדים לילדים בגיל הרך בישראל. הממצאים מציגים תמונה מגוונת ומורכבת ביחס לייצוג המגדרי המלמדים, כי ישנה שמרנות לצד חדשנות בנושא של ייצוגים ומסרים מגדריים בתוכניות לילדים לגיל הרך בישראל. הניתוח הכמותי מצביע על ייצוג רב יותר של גברים לעומת נשים, ועל יתרון לדמויות הגברים מבחינת

מרכזיות בעלילה והתפקידים המיוחסים להן לעומת דמויות הנשים. לעומת זאת, הניתוח האיכותני העלה כי ישנו שינוי בייצוג הנשים המאתגר את הסטריאוטיפים המקובלים. נמצאו נשים אגרסיביות שמניעות את העלילה, נשים תחרותיות ונשים המשלבות רציונאליות ולוחמנות עם רגשנות. דמויות הנשים נעות ומתנהלות במרחבים ציבוריים ופרטיים כאחד, ויש להן מגוון רחב של תפקידים וביניהם דמויות טיפוליות ולוחמות, נסיכות לצד ראשות עיר ושריף אישה. ממצאים אלה מלמדים על קיומה של חדשנות בתוך מסגרת שמרנית. השילוב מוסבר בצורך של מפיקים ובעלי ערוצים להתאים עצמם לתרבות ולחברה הישראלית, ברצון שלהם שלא להיתפס כחתרניים, אך בה בעת לבטא ערכים ליברליים ולספק תמונה שוויונית יותר מבחינה איכותית.

מתן אהרוני, בית הספר לתקשורת באוניברסיטת אריאל בשומרון. אנתרופולוג של התקשורת, מומחה בשיטות מחקר איכותניות. מחקריו עוסקים במיעוטים בתקשורת, וביניהם ילדים, מזרחים, דתיים, חרדים ופליטים, בתקשורת קהילתית ואלטרנטיבית ובתרבות המשתתפת הדיגיטלית שמתנהלת ברשתות החברתיות במדיה החדשים.

קרן צור איל, בית הספר סמי עופר לתקשורת במרכז הבינתחומי הרצליה. מחקרה מתמקדים בתכני והשפעות המדיה על הקהל, תוך שילוב של גישה התפתחותית הבוחנת תהליכי חיברות (סוציאליזציה) בהם מעורבים קהלים צעירים.

טלי תאני-הררי, בית הספר למנהל עסקים במרכז האקדמי פרס. עוסקת במחקר המשלב תקשורת, שיווק, התנהגות צרכנים וצעירים, תוך התייחסות לתכנים, להשפעות ולהיבטים רגולטוריים ואתיים בהקשרים אלה.

מילות מפתח: טלוויזיה לגיל הרך, מגדר, סטריאוטיפים, למידה חברתית, הבניית מציאות

מבוא

ילדים גדלים כיום בסביבה עמוסה באמצעי תקשורת, בטכנולוגיות מתקדמות ובתכנים רבים ומגוונים. גם בתוך המגוון הרחב של הטכנולוגיות והתכנים העומדים לרשותם של הילדים כיום הטלוויזיה עדיין מהווה מוקד מרכזי של פנאי עבור הילדים (Kids Tech, 2018), המבלים כשעתיים ביום בממוצע בצפייה בתכנים טלוויזיוניים, כפי שעלה ממחקרים בארצות הברית ובבריטניה (Viacom, 2016; OECD, 2019). ערוצי הטלוויזיה המיועדים לגיל הרך נוטים למתג עצמם כסביבה בטוחה ואף לימודית עבור הילדים. בחלק מאתרי הערוצים מצוין, כי התכנים מותאמים לשגרת יומם וליכולות הקוגניטיביות של תינוקות ופעוטות, ושהם מציגים מגוון גירויים המיועדים לסייע בהתפתחות הפעוט. באתרים מצוין שהתכנים הומלצו או הופקו בשיתוף פעולה עם צוות מומחים בתחום התפתחות הילד ובתחומים מקצועיים רלוונטיים כמו פסיכולוגים ואנשי חינוך.¹ גם בחלק מהערוצים לילדים בוגרים יותר, מגיל שלוש ועד גילאי שש-שבע, מצוין כי הם שומרים על רמת תכנים גבוהה ומשדרים תוכניות איכותיות ומרחיבות אופקים.² לטענתם, הם מספקים חוויה קסומה ומוסיקלית, עשירה בסיפורים ודמויות, תוך שילוב של אלמנטים חינוכיים והתפתחותיים הנחוצים לילדים בשלב זה של חייהם.³ במצב זה, הורים רבים אינם מונעים ולעיתים אף מעודדים את חשיפת ילדיהם לתכנים אלה אותם הם מחשיבים לחיוביים וכתורמים להתפתחות ילדיהם (Vaala, 2014). נוסף על כך, עם התגברות מגמת הפרטיות בחשיפה לטלוויזיה, לאור הימצאותם של מסכי טלוויזיה ומחשב בחדרים הפרטיים של ילדים רבים, סביר כי חשיפתם של הילדים לתכנים הללו נעשית פעמים רבות רחוק מעיני

¹ ערוץ בייבי: <https://www.babytv.co.il/about.aspx>.

ערוץ לולי: [/https://www.luli.tv/%d7%90%d7%95%d7%93%d7%95%d7%aa-%d7%9c%d7%95%d7%9c%d7%99](https://www.luli.tv/%d7%90%d7%95%d7%93%d7%95%d7%aa-%d7%9c%d7%95%d7%9c%d7%99)

² ערוץ ג'וניור: <https://www.hot.net.il/heb/TV/channels/hotchannels/Junior/>

³ ערוץ דיסני ג'וניור: https://www.hot.net.il/heb/TV/channels/hotchannels/disny_junior/

ההורים, שאינם מרגישים כי יש צורך לפקח על הצפייה או לתווך אותה עבור הילדים (Rideout, Foehr, & Roberts, 2010).

לעומת מיתוג חד-משמעי זה לתוכניות הילדים, מחקרים אקדמיים שבחנו ייצוגים מגדריים בתוכניות לילדים בארץ ובעולם מעלים תמונה מורכבת יותר ובעיקר סותרת. לצד מחקרים שמציגים תכניות ילדים מסוימות ככלי חינוכי ומעצים (ר' לדוגמא: Ryan, 2010; Banet-Weiser, 2007), ישנם מחקרים שמוצאים שעתוק של ייצוגים מגדריים סטריאוטיפיים שמרניים ומסורתיים הנוכחים בתכנים ובערוצים לילדים לגיל הרך (ר' לדוגמא: Götz et.al, 2018; Elias, Sulkin & Lemish, 2017).

המחקר הנוכחי מבקש לבחון את הייצוגים המגדריים המאפיינים את תכני התוכניות לגיל הרך (מגיל לידה ועד גיל 6) בטלוויזיה בישראל. המחקר מציע תמונת מצב מעודכנת ומקיפה לגבי הייצוגיים המגדריים בהמשך למחקרי עבר. הוא עושה זאת תוך שילוב של מתודות כמותיות ואיכותניות המאפשרות בחינה מקיפה ומעמיקה של הייצוגים המגדריים במרחב המלא של ערוצי טלוויזיה לגיל הרך.

מסגרת תיאורטית: חברות והבניית מציאות

הטלוויזיה מהווה עבור ילדים בגיל הרך סוכן חברות הפועל לצד, ולעיתים מתחרה, בסוכני החברות החשובים האחרים, כגון ההורים, האחים, הצוות החינוכי ובני קבוצת השווים. על פי תיאורית הלמידה (הקוגניציה) החברתית, דרך הטלוויזיה יכולים הילדים ללמוד על העולם, האנשים בו והאינטראקציות ביניהם (Lemish, 2007); הם יכולים ללמוד על התנהגויות חברתיות, כמו גם על העמדות והאמונות העומדות בבסיס התנהגויות אלה (Bandura, 2009). בהתאם, לדמויות הטלוויזיוניות חשיבות רבה עבור ילדים בגיל הרך. הן מהוות חלק מרכזי במסר עצמו ומושכות את תשומת לב הצופה, בעיקר ככל שהן אטרקטיביות ובולטות יותר. בנוסף, הדמויות מהוות מודלים לחיקוי, בעיקר כשהן מוציאות לפועל התנהגויות קונקרטיים הניתנות לחיקוי וכשהילדים מקיימים עמן קשרים פארה (כמו-) חברתיים (Lauricella, Gola, & Calvert,)

בגילאים אלה, בתגובה לתהליכי חברות ולתכנים באמצעי התקשורת, מתחילים ילדים לגבש תפיסות סטריאוטיפיות, בעיקר בהקשר של מגדר (Berk, 2005; Rodgers, Damiano, Wertheim, & Paxton, 2017), ואלו ילוו את הילדים ויהוו את הבסיס לפרשנות שלהם ולהתנהגותם. התפיסות הסטריאוטיפיות מהוות גם את הבסיס לתפיסת העצמי של הילד המתחילה להתפתח בסביבות גיל שנתיים. מדובר בתהליך ארוך ומורכב שיימשך לאורך זמן רב (עד גיל ההתבגרות ואף אחריו), אך יסודותיו ושורשיו נמצאים כבר בגיל הרך.

תיאורית הבניית המציאות הינה תיאוריה נוספת של חברות המתייחסת לדרך שבה החשיפה המתמשכת לאורך זמן לתכני הטלוויזיה קשורה לתפיסות העולם של הצופים (Gerbner, Gross, Morgan, & Signorielli, 1994). על פי התיאוריה, הטלוויזיה מהווה מקור חשוב של מסרים תרבותיים, שברובם הינם קבועים וחוזרים על עצמם בתכנים השונים. לאור זאת, נוצרת סביבה סימבולית שבמסגרתה מתגבשת תפיסת מציאות אצל הצופה אשר דומה לזו המוצגת בטלוויזיה. בהקשר של מגדר, מחקרים נעזרו בתיאורית הבניית המציאות כדי להסביר, מדוע לאורך זמן, חשיפה חוזרת לתמות קבועות ולייצוגים רווחים של מגדר, עשויה להיות קשורה בתפיסות מגדריות המוגבלות לאלו המוצגות לרוב בטלוויזיה (Aubrey & Harrison, 2004).

חשיבות הייצוגים המגדריים עבור הקהל הצעיר ניכרת במחקרים על השפעות המדיה. אלה מצביעים על כך, שלייצוגיים המגדריים בתכני הטלוויזיה בכלל ובתכנים לגיל הרך בפרט, יש קשר לתפיסות והתנהגויות של בנים ובנות. כך למשל, נמצא כי בנים שנחשפו לסטריאוטיפים מגדריים בטלוויזיה נטו לאמץ התנהגויות גבריות יותר מאלו שנחשפו פחות לסטריאוטיפים. ילדים בני ארבע, שצפו הרבה בטלוויזיה, אימצו את האמונה שאחרים חושבים שגברים טובים יותר מנשים (Halim, Ruble, & Tamis-LeMonda, 2013). בנים, שצפו לרוב בתוכניות על גיבורי-על נטו לשחק יותר עם כלי נשק ובצורה סטריאוטיפית גברית (Rasmussen, 2014 Coyne, Linder, &), לעומתם, בנות בגילאי 5-8 שנחשפו לתוכן טלוויזיוני שהתמקד במראה החיצוני, גילו נטייה מוגברת לחוסר שביעות רצון מגופן. עבור שני המגדרים, חשיפה לתוכן טלוויזיוני

עם סטריאוטיפים מגדריים, נמצאה בקשורה באמונות נוקשות יותר בנוגע להתנהגויות מגדריות ובשאיפות מקצועיות סטריאוטיפיות (Aubrey & Harrison, 2004; Bond, 2016; Coyne, Lindner, Rasmussen, Nelson, & Birkbeck, 2016; Rivadeneura & Ward, 2005; Zimmerman, 2017).

ייצוגים מגדריים בתוכניות לילדים

לאורך השנים מצאו ניתוחי תוכן של תכנים טלוויזיוניים לגיל הרך, כי סטריאוטיפים מגדריים נפוצים מאד בתוכניות אלה, וכי הסטריאוטיפיזציה המגדרית עקבית בסוגות השונות. כבר משנות השבעים של המאה הקודמת ועד לתחילת שנות האלפיים, מצאו המחקרים שדמויות גבריות נוטות להיות מיוצגות כפעילות, סמכותיות, אגרסיביות, רציונליות ויעילות יותר מדמויות נשיות (Sternglanz & Serbin, 1974). כמו כן, דמויות גבריות נוטות להיות מיוצגות יותר בעולם התעסוקה ובמרחב הציבורי בעוד דמויות נשיות נראות יותר בתחום הביתי והטיפול (Streicher, 1974). הדמויות הגבריות זוהו לרוב עם תכונות "חזקות", כמו כוחניות, אגרסיביות, עצמאות, תחרותיות, הישגיות, הרפתקנות הומור ושליטה באחרים (למיש, 2011). הדמויות הנשיות, לעומת זאת, זוהו לרוב כפאסיביות, רגשנות וילדותיות (Aubrey & Harrison, 2004; Thompson & Zerbinos, 1995). אמצעי התקשורת בכלל, ותוכניות לגיל הרך בפרט, נטו לאורך השנים לשקף ולחזק את התפיסה שתכונות גבריות מוערכות יותר מתכונות נשיות, ושנשים צריכות להיות עסוקות בעיקר במראה החיצוני שלהן (Ward & Aubrey, 2017). מחקרים מאוחרים יותר, מצאו ממצאים מורכבים יותר מבחינת ייצוגים מגדריים בתכני טלוויזיה לילדים בגיל הרך ובסרטי דיסני. מחד גיסא, המחקרים הראו כי יש שימור של תת-הייצוג של נשים ודמויות נשיות (למשל, למיש, 2011; Gotz & Lemish, 2010; Smith, Pieper, Granados, & Choueiti, 2012) ושל הסטריאוטיפים המסורתיים, כגון התנהגות רגשנית ודאגה למראה החיצוני של נשים, והתנהגות ספורטיבית, תחרותית ואף אלימה של גברים בתכנים לילדים ולגיל הרך (Baker & Raney, 2004; England, Descartes, & Collier-Meek, 2011; Kahlberg & Hein, 2010; Scully et al., 2014;

(Walsh & Leaper, 2019). גם בערוץ בייבי – ערוץ ישראלי הפונה לתינוקות – נמצא כי הדומיננטיות הגברית והסטריאוטיפים המגדריים הלא שוויוניים נשמרים, כולל הסימון הסטריאוטיפי של המראה החיצוני של דמויות גבריות ונשיות (למשל, באמצעות תסרוקות ואביזרים) (Elias et al., 2017).

מאידך גיסא, מחקרים אחרים מצאו ייצוגים המאתגרים את הסטריאוטיפים בתוכניות לגיל הרך, כגון דמויות נשיות המייצגות תפקידים שבדרך כלל היו שמורים לדמויות הגבריות, כמו הדמות של דורה החוקרת – דמות מנהיגה, גיבורה, הרפתקנית וסקרנית (Kahlberg, 2017; Ryan, 2010; Ward & Aubrey, 2017). דורה החוקרת סותרת את הדימוי האתני הרווח לגיבורות בתוכניות טלוויזיה לילדים. היא אינה לבנה ובלונדינית, אלא בעלת צבע עור כהה, שיער שחור, עיניים חומות ופנים עגולות. במחקר נוסף (Hine, England, Lopreore, Horgan, & Hartwell, 2018) נמצא, שסרטים אייקוניים עדכניים של דיסני, כללו ייצוגים שוויוניים יותר של נשיות וגבריות בכך שהנסיכות נקטו בהתנהגויות גבריות ובהתנהגויות שהיו מיוחסות באופן מסורתי לנשים. גם הנסיכים בסרטים אלו זוהו עם התנהגויות נשיות יותר מבעבר, דבר שהצביע על איזון בקרב הדמויות.

עם זאת, השינויים בנוף הטלוויזיוני לכיוון של שילוב ייצוגים מגדריים קונטרה-סטריאוטיפים, נעשו עד כה באופן חלקי בלבד. כך למשל, מצאו Powell and Abels (2002) כי תוכניות הטלוויזיה "טלטאביז" ו"החברים של ברני" הציגו שינויים לטובה לעומת הייצוגים השמרניים המקובלים, אך עיקר השינויים חלו על הדמויות הגבריות. הגברים אופיינו יותר במאפיינים נשיים ואילו השמרנות המגדרית נותרה לרוב אצל הדמויות הנשיות. (Martin (2017 מצאה, שתוכניות בידור נטו לכלול יותר תוכן רגשי קונטרה-סטריאוטיפי מגדרי, ואילו תוכניות חינוכיות לגיל הרך כללו גם תוכן סטריאוטיפי וגם קונטרה-סטריאוטיפי. גם Banet-Weiser (2007), שניתחה תוכניות הפונות לילדות בערוץ ניקולודיאון, מצאה שלצד ייצוגים חיוביים של דמויות נשיות ושל העצמה נשית, הערוץ נטה לזנוח לאורך השנים את האג'נדה הפמיניסטית בה דגל לטובת גישה של ניטרליות מגדרית. ואכן, במחקר השוואתי של ייצוגי מגדר

בתוכניות לילדים עד גיל 12 ב-8 מדינות (Götz et al., 2018) נמצא, כי השינויים בייצוגים לאורך השנים קטנים ועדיין נשמרת ההעדפה המספרית לדמויות גבריות. הדמויות הגבריות עדיין זוכות לשמש בתפקידים מרכזיים ומנהיגותיים יותר מהדמויות הנשיות. הדמויות הגבריות מיוצגות באמצעות מגוון רחב יותר של צורות גוף, בעוד הדמויות הנשיות נוטות להיות רזות.

שאלות המחקר

על מנת לבחון ולהסביר את הממצאים הסותרים שעלו במחקרים הקודמים ולהיענות לקריאה להעמקת הידע בתחום (לירן אלפר, 2015), המחקר הנוכחי מבקש להתמקד בנושא של ייצוגים מגדריים בתוכניות לגיל הרך בישראל בעזרת בחינה של שתי שאלות מחקר עיקריות:

1. מהם המאפיינים של הדמויות הראשיות הנשיות והגבריות בתוכניות לגיל הרך המשודרות בישראל, כאשר מתייחסים למרכיבים הבאים: (1) כמות הדמויות; (2) תפקידי הדמויות; (3) המאפיינים האישיים של הדמויות; (4) המאפיינים החזותיים של הדמויות (מבנה גוף)?
2. כיצד מיוצגות הדמויות הראשיות בתוכניות לגיל הרך המשודרות בישראל מבחינה איכותנית ומהם המסרים המשתמעים מייצוג זה?
שאלה זו מתייחסת לחמישה נושאים מרכזיים: (1) מאפיינים אישיים; (2) תפקידים ותחומי פעילות; (3) כוח ומשאבים; (4) מיקום במרחב; (5) מסרים על דימויי גוף.

שיטות המחקר

המדגם

המדגם של ניתוח התוכן כלל שמונה ערוצי טלוויזיה בישראל המיועדים לגיל הרך: בייבי, לולי, הופ, דיסני ג'וניור, ניק ג'וניור, ג'ים-ג'ם, ג'וניור והטלוויזיה החינוכית.

מכל ערוץ נותחו שמונה שעות שידור (כולל תוכניות וקטעי מעבר), בימי חול אחר-צהריים (16:00-19:00), למעט ערוץ הטלוויזיה החינוכית בו נדגמו שעות השידור 13:00-16:00 הנוטות להתמקד בקהל היעד הרלבנטי) וביום שבת, נדגמו תכנים בבוקר (8:00-10:00). שעות השידור לניתוח נבחרו עבור כל ערוץ באופן אקראי על פני תקופה של חודש ימים (ינואר 2017). בסך הכל, נדגמו 330 תוכניות ועוד קטעי מעבר.

הליך המחקר

לצורך ניתוח התכנים נבחרו חמישה עוזרי מחקר, סטודנטים וסטודנטיות לתואר ראשון. עוזרי המחקר עברו הכשרה מקצועית לביצוע הניתוח, כולל היכרות עם נושאי המחקר ואופן זיהויים של מסרים בתחומים השונים (חלק זה כלל התנסות תוך שימוש בתכנים שאינם חלק מהמדגם). עם סיום ההכשרה, נערכה חלוקה של המדגם בין עוזרי המחקר באופן אקראי. חלק מתכני המדגם שימשו להשוואה בין הניתוחים של עוזרי המחקר על מנת להדגים הסכמה בשיפוט. במהלך תקופת ניתוח התכנים התקיימו מפגשים משותפים קבועים של צוות המחקר, כותבי המאמר ועוזרי המחקר, לשם דיון בממצאים, זיהוי דפוסים ומגמות, זיהוי ממצאים היוצאים מן הכלל ואיתור דוגמאות מאפיינות.

ניתוח תוכן כמותי

במסגרת הניתוח הכמותי המשתנים קודדו בשתי רמות ניתוח שונות: רמת התוכנית ורמת הדמות. המקודדים התבקשו לקודד עד ארבע דמויות מרכזיות בכל תוכנית, כלומר דמויות מזוהות שיש להן חלק משמעותי מבחינה נרטיבית בעלילת התוכנית. בסך הכל זוהו 972 דמויות מרכזיות.

משתני התוכנית כללו:

1. חלוקה מגדרית של כלל הדמויות בתוכנית – זוהו מספר הדמויות הנשיות, מספר הדמויות הגבריות ומספר הדמויות שלא ניתן היה לזהות את מינן באופן ברור.

המקודדים סימנו את מספר הדמויות עד 10 או סימנו "מעל 10 דמויות" במקרים בהם הייתה כמות גדולה של דמויות.

2. חלוקה של סוגי הדמויות המרכזיות בתוכנית – זוהו מספר הדמויות האנושיות והלא-אנושיות בכל תוכנית. בין הדמויות הלא-אנושיות זוהו חיות, חפצים ומפלצות. משתני הדמויות המרכזיות כללו:

- גיל הדמות (תינוק/ת, ילד/ה, נער/ה, מבוגר/ת, זקן/קשישה, או ללא זהות גילאית ברורה).
- מגדר הדמות (בן/גבר, בת/אישה, או בעלת מגדר לא מזוהה בבירור).
- אנושיות הדמות (אנושית, חיה, חפץ או מפלצת/חייזר).
- תפקיד הדמות (מנהיג החבורה, חבר בחבורה, הורה, אח/ות, סב/סבתא, מורה או "אחר").
- מבנה גוף הדמות (מבנה גוף ממוצע, מבנה גוף רזה, מבנה גוף מלא, שמן מאד או "לא ניתן לקבוע").
- חשיבות הדמות בתוכניות (חשובה ביותר להתפתחות העלילה וקידומה או חשובה בדרגה שנייה).
- אופי הדמות (טובה, רעה, דמות המשלבת טוב ורע ודמות שלא ניתן היה לקבוע את אופייה).

מידת ההסכמה בין השופטים בניתוח הכמותי נבדקה באמצעות השוואה של 8 שעות שידור (שעת שידור אקראית שנבחרה מכל ערוץ במדגם) שכללו 41 תוכניות. מבחני המהימנות התבצעו במרווחים קבועים לאורך כל תקופת הקידוד ובכל מבחן השתתפו בין שלושה לחמישה עוזרי מחקר בהרכבים שונים. חישוב מידת ההסכמה התבצע באמצעות משוואת Scott's pi (הבוחנת הסכמה מעל ומעבר להסכמה מקרית בין השופטים). עבור כל משתנה חושב ממוצע ההסכמה על פני כל מבחני המהימנות. התוצאות היו טובות לכל המשתנים ונעו בין 0.74 ל-1.00. תוצאות בדיקת המהימנות יופיעו בסוגריים אחרי כל משתנה שיוצג בממצאים.

ניתוח תוכן איכותני

ניתוח תוכן ויזואלי ונרטיבי איכותני של כל התוכניות במדגם נערך על ידי צוות המחקר בהתאם לסעיפים שהוצגו בשאלת המחקר השנייה. ניתוח זה, בחן את הפרשנות לתכנים התקשורתיים המוצגים ברבדים המילוליים והחזותיים, ביחס למבנה, להתפתחות העלילה ולהקשרים חברתיים ותרבותיים המשותפים ליוצרים ולצרכני התכנים. ניתוח התכנים נעשה על פי עקרונות הניתוח הנרטיבי-מבני (ליבס וטלמון, 2004) ועל פי הניתוח הסמיוטי של הדימוי החזותי (בארת, 2003).

הניתוח הנרטיבי-מבני מורכב מניתוח סינטגמטי, הבוחן את מרכיבי הסיפור ואת התפתחותם, ומניתוח פרדיגמטי, המבקש לחשוף את המיתוס החבוי בטקסט. הניתוח הסמיוטי מפרק את הטקסט התקשורתי למרכיביו, ומבקש לחשוף את הסימנים שבהם מוטבעים המסרים המשתמעים. פירוק זה נעשה על הסימנים החזותיים והמילוליים. דרכו ניתן להציג את המסרים הדנוטטיביים (המשמעות המילונית של הסימן) ואת המסרים הקונוטטיביים (האסוציאציות התרבותיות) ומהם ניתן להבין את המשמעויות החברתיות, הערכיות והאידיאולוגיות המשתמעות.

ממצאים

מבחינה כמותית, נמצא ייצוג רב יותר לדמויות הגברים לעומת הנשים במדגם המחקר. זוהו 608 דמויות של גברים (62.6%), 343 דמויות של נשים (35.3%) ו-19 דמויות בעלות מגדר לא מזוהה בבירור (2.0%) ($Scott's\ pi = .98$). בממוצע היו 3.68 דמויות של גברים בכל תוכנית ($SD = 1.95$, $Scott's\ pi = 81.5$), 2.31 דמויות של נשים בתוכנית ($SD = 1.41$, $Scott's\ pi = 86$) ו-2.33 דמויות שמגדרן אינו מזוהה בכל תוכנית ($SD = 1.99$, $Scott's\ pi = 81$).

מאפיינים אישיותיים בראי המגדרי

בניתוח הכמותי נמצא הבדל מובהק בין דמויות נשים לדמויות גברים ביחס לאופי הדמות – דמות טובה או דמות רעה ($\chi^2[6] = 14.026, p < .05$). הדמויות הגבריות הוצגו כרעות יותר (Standardized residual = 2.3) וטובות פחות (Standardized residual = -2.0). זאת לעומת הדמויות הנשיות שהוצגו כטובות יותר (Standardized residual = 2.1) וכרעות פחות (Standardized residual = -2.4).

בניתוח האיכותני נמצא כי ישנו מגוון של מאפייני אישיות לכל מגדר, אשר חלקם תומכים בסטריאוטיפים המסורתיים באמצעי התקשורת וחלקם מאתגרים את הסטריאוטיפים. בקרב הדמויות הגבריות, נמצא לרוב אישוש של הסטריאוטיפים המגדריים, והדמויות הללו נטו להיות מוצגות כפעילות, חוקרות וכוחניות. הדמויות הגבריות החוקרות נוטות להיות בעלות מעמד גבוה יותר בהיררכיה הייצוגית – הן אלו המנהלות את הסביבה ונעזרות בדמויות הנשיות הנלוות אליהם, העושות שימוש בטכנולוגיות שונות על מנת לקדם את פתרון ההרפתקאות. למשל, ז'אק, הילד הסקרן מהתוכנית "ז'אק וקוואק" (ערוץ חינוכית), מייצג את דמות החוקר העצמאי. ז'אק נע בין דפי ספר הרפתקאות ועובר מסעות חיפוש ופתרון של בעיות. אותו מלווים קוואק הברווז, וקירה חברתם, שעוזרת בפתרון הבעיות בעזרת דבק, מספריים ואביזרי יצירה הנחוצים בעולמות הספר השונים. בעוד ז'אק וקירה מוצגים בתוכנית כסקרנים, ז'אק הינו החוקר הראשי והמוביל של העלילה.

דוגמא לייצוג חריג למדי, המאתגר את הסטריאוטיפ הגברי המסורתי, ניתן לראות בדמותו של יובל המבולבל ההופך לגיבור-על בשם מר עגבנייה בתוכנית "מר עגבנייה" (ערוץ "הופ"). מר עגבנייה מנסה לעזור לדמויות המשנה לפתור בעיות אך מרבה לטעות ולהתבלבל עד שלבסוף, הוא מצליח במשימה. הטעויות של מר עגבנייה, המהוות מוטיב חוזר במבנה העלילה, מוצגות בצורה קומית ומוגזמת בזכות השימוש בתנועות הגוף, באפקט של הילוך מהיר ובקטעי פנטומימה אילמים, שמאפיינים את

קומדיית הסלפסטיק (slapstick). לפיכך, את התנהלותו המבולבלת של יובל ניתן להבין כתיאטרלית ולא מציאותית באופן מובהק.

בקרב הדמויות הנשיות, נמצא ייצוג של הסטריאוטיפ המגדרי המסורתי של בלבול ואף טיפשות. כך למשל, דמותה של קוקי בתוכנית **"מולי וצומי"** (ערוץ "הופ"). קוקי היא אופה המצטרפת למולי הקונדיטור ולצומי, החייזר שעוזר בקונדיטוריה. היא נוטה להתבלבל כשהיא מברכת "שלום קופים שלי" ומיד מתקנת "זאת אומרת, אופים שלי". דמות נוספת הינה דפנה מ"תמר הבלשית וקפטן יום שלישי" (ערוץ "ניק ג'וניור"). בפרקי התוכנית מנסה דפנה, המוכרת בחנות, לעזור לתמר הנערה בפתרון תעלומות הבילוש שעומדות בפניה. אך בפועל, דפנה מבלבלת את תמר וגורמת לה להסחת דעת היתולית ולהטעיה בחקירה. אפילו דמותה הראשית של יאיה, האחות הגדולה מתוכנית האנימציה **"יאיה וזוק"** (ערוץ "ג'ים ג'ים"), מייצגת דמות נשית חסרת ישע ומבולבלת. על אף שהיא מבוגרת מאחיה זוק, יאיה מוצגת באופן קבוע כזקוקה להדרכתו והכוונתו של אחיה הצעיר. למשל, בפרק "המתנה" יאיה מקבלת מזוק מתנה אך אינה יודעת מה לעשות עמה. היא רצה בהתלהבות לדלת חדר השירותים, שאליו נכנס זוק, ושואלת את אחיה רצף בלתי פוסק של שאלות לגבי איך להתנהל עם המתנה – מנורה אשר ממנה יוצא ג'יני המאפשר לבקש משאלות. יאיה מבקשת משאלות מיותרות ובכך **"מבזבזת"** בקלות דעת את ההזדמנות שניתנה לה. לצד שימור הייצוגים הסטריאוטיפיים הנשיים המסורתיים, עלה במדגם גם אתגור סטריאוטיפי, בעיקר בקרב דמויות הנשים. לצד דמויות נשים שאינן במרכז העלילה, נמצאו דמויות נשים אגרסיביות שמניעות את העלילה, ולצד דמויות מבולבלות נמצאו דמויות נשים תחרותיות וממוקדות. נמצאו גם דמויות נשים המשלבות תכונות אישיות מורכבות ואף מנוגדות זו לזו. כך למשל, אנג'לה החתולה מהתוכנית **"תום החתול המדבר"** (ערוץ "ג'וניור"), משמשת דוגמא לייצוג הסטריאוטיפי אך גם מורכב של דמות נשית. אנג'לה נראית באחד הפרקים במרחב הביתי, מבשלת לחבריה מרק ממתכון שלמדה מאמה ומסבתה, בזמן שחבריה – דמויות של בעלי חיים גברים – ממציאים אפליקציות ומשחקים יחדיו. אנג'לה לכאורה דואגת לחבריה בעזרת המזון

ובכך אמונה על תחום התמיכה וההכלה, אולם היא באותה מידה גם משתתפת במשחק היתולי שנערך בין החברים: אנג'לה הוסיפה כמות נכבדה של פלפלים חריפים לתבשיל ובכך הצליחה למתוח את חבריה ולזכות בפרס ההלצה המוצלחת ביותר. דוגמא נוספת למורכבות המגדרית מהווה אלנה הנסיכה מהתוכנית "אלנה מאולור" (ערוץ "דיסני ג'וניור"). אלנה הינה דמות מרכזית המניעה את העלילה תוך שהיא משלבת רציונליות לצד רגשיות, אסרטיביות וכוחניות לצד אימהות, אמפתיה והכלה. בפתיח התוכנית אלנה מוצגת כלוחמת הנעה במרחבי ממלכת אוולור על טיגריס מעופף, מנגנת בגיטרה תוך ריקוד ולאחר מכן דוהרת על סוס, קופצת לאנייה ונלחמת עם שדונים בעזרת מטה. מיד לאחר מכן, היא נלחמת בעזרת חרב בשודד שקפץ על הכרכרה הדוהרת שלה. בהמשך לייצוג כוחני זה, בפרקי התוכנית אלנה מתגלה גם כדמות בעלת מאפיינים רגשיים ואמפתיה כלפי הסובבים אותה. למשל, בפרק "מעין הנעורים" אלנה, חברה מכשף הממלכה ובן דודה המבוגר שטים לאי קסום ובו מעיין נעורים. בן הדוד מגזים בשתייה ממעיין הנעורים והופך לבחור צעיר ואז לנער ולתינוק. את התהליך עוצרים אלנה ומכשף הממלכה תוך שאלנה מוצגת כדמות אימהית, הדואגת ומטפלת בבן דודה. היא מרגיעה אותו בעזרת חיבוקים ושירים ובו בזמן מביאה לפתרון הבעיה.

תפקידים ותחומי פעילות בראי המגדרי

מבחינה כמותית, ניכרת נוכחותן המשמעותית של הדמויות הגבריות כמרכזיות בעלילה (62.6%), בהיקף כמעט כפול מזה של הדמויות הנשיות המרכזיות (35.3%). גם מבחינת חשיבות הדמויות המרכזיות בעלילה נמצאו הבדלים מובהקים בין המינים ($\chi^2[2] = 14.26, p < .001$). הדמויות הגבריות היו באופן מובהק יותר משמעותיות בעלילה (Standardized residual = 3.8) ואילו הדמויות הנשיות היו בעיקר משניות בתרומתן לעלילה (Standardized residual = 3.6). עוד נמצא הבדל מובהק בין דמויות נשיות וגבריות בתפקידן כמנהיגי החבורה ($\chi^2[2] = 16.38, p < .001$), דמויות גבריות הוצגו באופן מובהק יותר בתפקידי מנהיגי חבורה (Standardized residual = 3.7),

ואילו בקרב הדמויות הנשיות נמצאו פחות מנהיגות ($\text{Standardized residual} = -3.1$). תמונת ראי של הממצא לעיל הוא ההבדל המובהק בין דמויות נשיות לגבריות בתפקידן כחברות חבורה ($\chi^2[2] = 14.22, p < .001$). דמויות גבריות הוצגו פחות בתפקידי חברים בחבורה מהמצופה ($\text{Standardized residual} = -3.7$), ואילו בקרב הדמויות הנשיות יש יותר חברות בחבורה מהצפוי ($\text{Standardized residual} = 3.3$).

גם הבחינה האיכותנית העלתה שדמויות נשיות מוצבות לרוב כחלק מהחבורה (בניגוד למנהיגות החבורה). בחבורות מורכבות, הדמויות הנשיות הן לרוב במיעוט ונמוכות יותר בהיררכיה מבחינת חשיבותן לעלילה. הדמות הנשית לא תזכה לעיקר ההתייחסות הנרטיבית, אלא תשתלב בו. כך לדוגמא, ב"תום החתול המדבר" אנג'לה היא חלק מארבע החיות המואנשות, שמבלות בבית המשמש כמשרד של חברת הזנק שלה ושל חבריה. היא נחשבת בוגרת בדעותיה ובהתנהגותה אך מבחינת העלילה היא השלישית בסדר החשיבות. ב"מולי וצומי" קוקי היא הקונדיטורית שנשכרה כדי לעזור למולי בקונדיטוריה. מבחינה מקצועית היא משנית למולי אך ומבחינה עלילתית היא רק השלישית בחשיבותה בחבורה, לצד דמויות מתחלפות אחרות כמו דודתו של מולי ואיש התחזוקה. גם ב"מטוסי על" (ערוץ "הופ") ישנה דמות נשית – המסוק(ית) דיזי, המהווה חלק מחבורת מטוסי העל שנשלחת לעזרת הגיבור, המטוס ג'ט, בהעברת חבילות דואר לכל העולם. דיזי הינה המסוק היחיד בחבורת המטוסים ונשיותה מתבטאת גם בצבעה הוורוד.

חריגה מבחינת ייצוגי החבורות הינה הסדרה "סנדוקאי צ'מפיונס" (ערוץ "ג'וניור") אשר מציגה שוויון מגדרי בקרב ארבעת שחקני הכדורגל שנלחמים לטובת שמירת כדור הארץ מהחייזרים הרעים. דמויותיהן של קלואי הכחולה ושל סנסי הוורודה משתלבות היטב בחבורה עם שני השחקנים הגברים – קיט השרירי הירוק וז'אק הכתום. דמויות הנשים מוצגות כשוות ביכולתן, ברמת המשחק והתחכום שלהן לשני חבריהן לקבוצת הכדורגל; כולם נבחרו על ידי השמאן המגן על הגלקסיה בשל כשרונם וגבורתם הבולטים.

הבחינה האיכותנית העלתה עוד שהדמויות הנשיות נטו, כשם שעלה בסעיף הקודם, מוצגות באופן סטריאוטיפי, אך עם זאת, נמצאו גם ייצוגים מאתגרי סטריאוטיפ. בין הייצוגים המגדריים הסטריאוטיפים ניתן לראות את דמויות המלכות המבוגרות והרעות (Do Rozario, 2004), למשל בסדרה **"מיה ואני"** (ערוץ "ג'וניור") ובסדרה **"אנגרי בירדס סטלה"** (ערוץ ג'וניור). המלכות הרעות מנסות לפגוע או רודות בדמויות האחרות.

לצידן במדגם, נמצאו מספר דמויות נשיות בעלות תפקידים ניהוליים של ראשות עיר, תפקיד מרענן בקרב הדמויות הנשיות בתוכניות ילדים, שהופיעו בסדרות **"בוב הבנאי"** (ערוץ "הופ"), **"מפרץ ההרפתקאות"** (ערוץ "ניק ג'וניור") ו**"קוסמות קטנות"**. אולם למרות התפקיד החשוב והמשפיע של ניהול העיר, נשים אלה לרוב הוצגו כדמויות שוליות, הזקוקות לעזרת הגיבורים של התוכנית – לצוות הבניה, לצוות החילוץ ולחבורת קוסמות – כדי לפתור בעיות, לקדם מטרות ולהחזיר את הסדר לקדמותו. כך לדוגמא, ב**"מפרץ ההרפתקאות"**, ראשת העיר, דמות היספנית המלווה בתרנגולת כחיית המחמד שלה, מתקשרת בפתיחת כל פרק לצוות החילוץ בכל בעיה, כגון מכת נמלים שנוצרה בעיר ואשר מקשה על קיום פסטיבל הריבות. ב**"בוב הבנאי"**, ראשת העיר מבקשת מבוב וצוותו לבנות גורד שחקים בזריזות, וב**"קוסמות קטנות"** ראשת העיר קפאה בגלל טעות בהפעלת קסם עליה, עד שבתה וחברותיה הקוסמות מצאו פתרון שהפשיר אותה. אם כך, עיקר תפקידן של ראשות העיר, הוא להוות מסגרת לעלילה. לפיכך, הן מוצגות לכמה רגעים בפתיחת הפרק ובסופו, כשהן לרוב נושאות נאום קצר שבו הן מסכמות את מה שהיה ואת משמעות האירועים. דווקא הדמות הנשית הצעירה בתפקיד ניהולי -- השריף קאלי בתוכנית **"השריף קאלי במערב הפרוע"** (ערוץ "דיסני ג'וניור") מתנהלת בצורה אסרטיבית יותר ולוקחת חלק מרכזי בהנעת העלילה. השריף קאלי מנהלת את העיר לצד ראש העיר והיא אמונה על השמירה על הסדר ועל החוק. היא מתמודדת עם בעיות כמו גנבים הרוצים לגנוב את דגל העיר ודב גריזלי כועס שנכנס לעיירה. התנהלותה

מוצגת לרוב בצורה של ניסוי וטעייה, כשבסופו של כל פרק היא מצליחה בקור רוח, תושייה ובעזרת חבריה, לפתור את הבעיה ולהחזיר לעיר את הסדר והשלווה. אתגור של סטריאוטיפים מגדריים אפשר לראות בהצגת תפקיד המטפלת המכילה השמור לדמויות הנשיות, וכך ניכר גם במדגם הנוכחי. אך לצד היותן דמויות מטפלות, הדמויות הנשיות הצעירות במדגם הינן גם מנהיגות, מובילות חברות ובעלות מקצוע כגון רופאה. למשל, קייט מהתוכנית **"קייט ומים מים"** (ערוץ "דיסני ג'וניור") היא גיבורה המתפקדת כמיישבת סכסוכים, הדמות המובילה את החבורה שנמצאת בעולם הדמיון שלה. בעולם הדימיון פותרת קייט את הבעיות בעזרת בובת הארנב הסגולה שלה, מים-מים, שקמה לחיים והופכת להיות גדולת מימדים, כמו גם בזכות היצירתיות והאינטליגנציה הרגשית שמתבטאת ביכולת ההבנה, האכפתיות וההזדהות שקייט נוהגת כלפי חבריה. דמות נשית טיפולית מרכזית נוספת היא דוק הרופאה מהתוכנית **"דוק רופאת הצעצועים"** (ערוץ "דיסני ג'וניור"). דוק משלבת רגש, טיפול ואמפתיה עם הרציונל והמדע. בכך, היא מציגה דמות עגולה ומשמעותית לסביבתה, המאתגרת את הסטריאוטיפ המקובל.

גם דמויות נשיות של נסיכות הופיעו במדגם הנוכחי, וגם הן אתגרו את הסטריאוטיפ הנשי המסורתי, בהיותן בעלות תפקיד מרכזי שמניע את העלילה ופותר את הבעיות המוצגות בה. נסיכות אלה הן אלנה מ"**אלנה מאוולור**", סופיה מ"**הנסיכה סופיה הראשונה**" (ערוץ "דיסני ג'וניור") ו**קוסמות קטנות** בתוכנית בשם זה (ערוץ "ניק ג'וניור"). לצד הצגתן בלבוש סטריאוטיפי של שמלות צבעוניות, יש לחלקן כוחות קסמים (הקוסמות הקטנות) או יכולות לעוף במרחבים ולראות דברים ייחודיים, כמו רוחות רפאים (אלנה וסופיה), העוזרים להן בהתנהלות היומיומית ובפתרון בעיות. על אף שגילן הצעיר מגביל את הנסיכות (למשל, אלנה בת ה-15 אינה יכולה עדיין להיות מלכה, וסופיה עדיין תלמידה הנתונה תחת פיקוח שח בעלי סמכות), הנסיכות מוצגות כהרפתקניות ואסרטיביות.

כוח ומשאבים בראי המגדרי

כוח מתייחס ליכולת של דמות מסוימת להשפיע על הסביבה שלה או על דמות אחרת ולגרום לה לעשות משהו (שלא בהכרח לפי רצונה). כדי לשלוט על האחר נדרשים לעיתים יכולת שכנוע, משאבים פיזיים (כגון אמצעים טכנולוגיים) ומשאבים מטא-פיזיים (כגון קסמים וכוחות על-טבעיים). השימוש במשאבים אלה נעשה בתוכניות הילדים שבמדגם בקרב דמויות מרכזיות משני המגדרים בצורות שונות. הניתוח האיכותני מלמד כי לדמויות הנשיות יש כוחות קסם, בעוד לדמויות הגבריות יש כוחות על.

ההבדלים נעוצים במקור הכוח (חיצוני או פנימי) ובמשמעות שעומדת מאחורי השימוש בו: קסמים מהווים משאב מטא-פיזי שמספק לדמויות כוח. קסמים מוצגים ככוח חיצוני לדמויות, שמופעל על ידי שרביט קסמים או בעזרת מילות קסם ספציפיות. את הקסמים ניתן לשייך באופן כמעט מוחלט לדמויות נשיות ולמעמד סוציו-אקונומי גבוה: לנסיכות במדגם יש את הכוח להפעיל קסמים, למשל הקוסמות הקטנות בתוכנית **"קוסמות קטנות"** אשר כוח הקסם משמש אותן כדי לפתור בעיות ולעזור לעצמן ולסביבתן הקרובה.

לעומת הקסמים החיצוניים, שמשמשים למטרות אישיות ומשפחתיות, כוחות על טבעיים מוצגים כחלק ממאפייני הדמויות. הם מהווים גם משאב מטא-פיזי אך הם טבועים בגוף ומהווים חלק ממנו. כוחות על אנושיים מיוחסים ברובם לדמויות גבריות, והשימוש בהם נועד כדי לעזור ולהציל אחרים ולהגן על המרחב שבו הם חיים. כך למשל, במקרים של ספורטקס (**"נווה עצלנות"**, ערוץ "הופ"), ג'ק (**"ג'ק והפיראטיים מארץ לעולם לא"**, ערוץ "דיסני ג'וניור") ושלושת חברי כוח פיג'י (**"כוח פיג'י"**, ערוץ "דיסני ג'וניור" – ביניהם דמות נשית אחת, ינשופונת). הדמות היחידה, שכוח העל שלה משמש אותה לצרכיה האישיים היא החייזר צומי מ"מולי וצומי", אשר מסוגל להקפיא את המתרחש סביבו כדי לפנות לצופים ולנסות להבין עימם מושגים שאינם מכיר.

לעומת הכוחות המטא-פיזיים, ישנם גם משאבים חומריים ובהם כלי רכב משוכללים ומכשירים טכנולוגיים, המשמשים את הדמויות כדי להפעיל כוח על אחרים ובכך לפעול לשינוי לטובה עבור הסביבה ועבור עצמן. כך למשל, משתמשות דמויות שונות במכוניות מהירות ומשוכללות ("**כוח פיג'י**", ערוץ "דיסני ג'וניור"), בחלליות ("**פלוגלס**", ערוץ "הופ") בסירות ובאופנועי מים ("**סמי הכבאי**", ערוץ "הופ"). בשל היחס הכמותי המפלה בין כמות הדמויות הגבריות לנשיות, השימוש בטכנולוגיה מיוחס לרוב לדמויות הגבריות.

מיקום במרחב בראי המגדרי

מניתוח התוכניות שבמדגם עולה, כי הדמויות הנשיות מאתגרות לרוב את הסטריאוטיפ השמרני המציב אותן במרחב הפרטי (הרצוג, 2006). גם כשהן נוכחות בבית, הבית משמש בסיס בלבד שממנו הדמויות הנשיות לצד הגבריות – ובעיקר הדמויות הצעירות משני המגדרים – יוצאות למסעות מדומיינים ולמרחבים ציבוריים למטרות שונות. כך לדוגמא, הוריה של קייט ("**קייט ומים מים**") נותרים בביתם כשקייט יוצאת לעולמה הדמיוני, למרחב רחב ידיים, יחד עם ארנבה המואנש מים-מים, שם הם פוגשים את חבריהם הדמיוניים.

מרחב נוסף שנוכח לרוב בתוכניות לגיל הרך שבמדגם הינו המרחב הדמיוני – עולם מקביל לעולם המציאותי של הדמויות בתוכניות (שגם הוא כמובן טלוויזיוני ועל כן דמיוני). עולם הדמיון הנוכח בתוכניות רבות הינו מרחב כמו-אוטופי שבו הכל יכול לקרות והוא משמש לפתרון בעיות ללא מגבלות וסייגים. דמויות נשיות פועלות במרחב הדמיוני בדומה לדמויות הגבריות ולא ניכרים הבדלים מגדריים משמעותיים בהקשר זה. כך לדוגמא, דוק ("**דוק רופאת הצעצועים**") צריכה להתגבר על בעיות, מחלות ופציעות של חבריה הדמיוניים במרחב ציבורי דמיוני זה ממש כשם שדן-דן ("**דן ומוזלי**", החינוכית) עובר לעולם הדמיון, לארץ קונפיטורה, שם הוא לומד לפתור בעיות הדומות לאלו שבהן הוא נתקל בעולמו האמיתי.

לעומת מרחב הבריחה הכמעט אוטופי, התוכניות במדגם מציגות גם מרחב ציבורי דיסטופי ומסוכן. ההתמודדות בתוך מרחב דיסטופי זה והיציאה ממנו, משפיעות על עולם המציאות. כך לדוגמא, ב"סנדוקאי צ'מפיונס" ארבעת שחקני הכדורגל, שני בנים ושתי בנות, מתבקשים להיכנס לעולם מקביל, מאיים ומסוכן, שבו יש להם יכולות מיוחדות המשמשות אותם כדי להתמודד עם דמויות רעות שמבקשות לפגוע בעולם המציאותי שלהם. ניצחונם במשחק הכדורגל מציל את העולם האמיתי שלהם. ב"כוח פיג'י" שני הבנים והבת בחבורה, מבקשים לפתור בעיה שקרתה בעולם המציאותי המתקיים בבוקר שלהם, כשהם מפליגים לעולם הדמיון הלילי. בעולם הדמיון הלילי הם מגלים מי אשם בבעיה בה נתקלו בבוקר, ופותרים את הבעיה לאחר מאבקים כוחניים ואלימים עם אותם נבלים. מרחבים בדיוניים אלה גם מלמדים את הדמויות על יכולתן ומחזקים את ביטחונן בעולמן המציאותי. לפיכך, הניתוח המרחבי מלמד כי התפיסות הפטריארכאליות השמרניות, שמקשרות מגדר למרחב ומייצרות היררכיה ביניהם, אינן רלוונטיות במדגם הנוכחי. הדמויות הגבריות והדמויות הנשיות פועלות באופן דומה במרחבים השונים – הציבורי והפרטי, האמיתי והדמיוני, האוטופי והדיסטופי – וכולם, ללא הבדל מגדרי, יכולים ללמוד, להתנסות ולהתפתח מבחינת הזהות והאישיות במרחבים השונים.

מסרים על מבנה הגוף בראי המגדרי

מתוך כלל הדמויות המרכזיות במדגם נמצא, כי מבחינת מבנה גוף הדמות 454 דמויות הן בעלות מבנה גוף ממוצע (46.7%), 337 דמויות הן בעלות מבנה גוף רזה (34.7%), 76 דמויות הן בעלות מבנה גוף מלא (7.8%), 5 דמויות הן בעלות מבנה גוף שמן מאד (0.5%) ו-100 דמויות נמצאו כדמויות בעלות מבנה גוף שלא ניתן לקבוע (10.3%) (Scott's pi = .74). חשוב לציין כי נמצא הבדל מובהק בין הדמויות הנשיות והגבריות במבנה הגוף ($\chi^2[8] = 34.02, p < .001$). מבנה הגוף של הדמויות הגבריות באופן מובהק פחות רזה מהמצופה (Standardized residual = -5.1) ויותר ממוצע מהמצופה

(Standardized residual = 2.6) ואילו מבנה הגוף של הדמויות הנשיות יותר רזה מהמצופה (Standardized residual = 5.5) ופחות ממוצע (Standardized residual = -2.9). מהמדגם עולה תמונה ברורה – רוב הדמויות האנושיות הן דמויות רזות או בעלות גוף ממוצע. הרזון אינו מוצג בנושא או כמאפיין שיש להתייחס אליו, אלא הוא מייצג את האוניברסלי, את המובן מאליו ואת המקובל והנורמטיבי. משקל עודף קיצוני כמעט לא נמצא כלל, אך במקרים הבודדים בהם נמצאו דמויות בעלות מבנה גוף מלא, הן היו דמויות מבוגרות ומכובדות ברמה החברתית, בעלות תפקידים ציבוריים או מקצועיים, כפי שיודגם בהמשך.

הדמויות האנושיות הנשיות הרזות הן לרוב דמויות מרכזיות בתוכניות שנקראות על שמן. הרזון מתבטא בגוף צנום, בבטן שטוחה והדמויות מאופיינות כדמויות צעירות מבחינת גילן אך מגוונות מבחינת מגדרן, עיסוקן ותפקידן. כך לדוגמא, גולדי ("גולדי והדוב", ערוץ "דיסני ג'וניור"), היא ילדה צעירה בעלת ראש גדול יחסית לגופה, שלבושה שמלה צמודה. בגדיה הצמודים וראשה הגדול באופן לא פרופורציונאלי לגופה, מדגישים את מימדי גופה הדקיקים. את גולדי מלווה לאורך התוכנית דוב בעל מבנה גוף ממוצע המוסיף ומדגיש את רזונה. דמות נוספת היא דוק ("דוק רופאת הצעצועים") המוצגת גם היא כבעלת ראש גדול יחסית לגופה ובעיקר לידיה ורגליה הדקיקות. היא מלווה בעוזרת שלה, היפופוטם בעלת מבנה גוף מלא, שמוסיפה ומדגישה את מבנה גופה הרזה. גם מבנה גופם הרזה של אליסה ושל החבר שלה לכיתה בתוכנית "אליסה יודעת מה היא רוצה" מודגש על ידי לבושם הצמוד, ראשם הגדול וסביבתם הלא אנושית, הכוללת חייזרים בעלי מבנה גוף מלא בצורת חיות, כגון חזיר וקרנף.

דמויות של ילדים – בנים ובנות כאחד – בעלי מבנה גוף ממוצע נוכחו גם הן במדגם. זהו מבנה לא רזה אך גם לא מלא או גדול, שמיוצג בעיקר באמצעות פנים עגולות ובבטן שאינה שטוחה. דורה ("מגלים עם דורה", ערוץ "ניק ג'וניור") היא דוגמא לדמות בעלת מבנה גוף ממוצע – ראשה גדול באופן לא פרופורציונלי לגופה אך בניגוד לדוגמאות הקודמות, ידיה, רגליה וגם בטנה אינם דקיקים אלא חולצתה

הקצרה לעיתים מדגישה את בטנה, המאפיינת בטן מלאה של ילדים קטנים. גם דן-
דן בתוכנית **"דן ומוזלי"** מייצג את המבנה הממוצע.

הדמויות האנושיות המלאות במדגם הן בעיקר של גברים מבוגרים. למשל, הקונדיטור
מיקי שמו, שמופיע בתפקיד עצמו בתוכנית **"מועדון המאפים הטובים"** (ערוץ "ניק
ג'וניור") ודיקו הקוסם מהתוכנית **"בית ספר לקוסמים"** (ערוץ חינוכית). למרות
חריגותן של דמויות אלה לעומת מרבית הדמויות האחרות, התכנים אינם כוללים כל
התייחסות למבנה גופן ולשונותן והן מוצגות כדמויות סמכות, דמויות עיקריות או
דמויות בעלות מעמד וחשיבות. מיקי שמו מייצג את איש המקצוע שאליו פונים כדי
לפתור בעיה שנוצרה בכיתה, והוא מספק את הפתרון בעזרת מזון. גם דיקו הוא גיבור
התוכנית, שמלמד את הילדים קסמים פשוטים.

בניגוד לדמויות האנושיות, בקרב הדמויות המואנשות ניכר מגוון רחב יותר של מבני
גוף. מבנה הגוף של הדמויות המואנשות גם משתנה לעיתים תוך כדי הפרקים. כך
למשל, לצד דמות הילדה קייט, מופיעה בובת הארנב מים-מים (**"קייט ומים-מים"**)
ההופכת מבובה סגולה קטנה לדמות סגולה וגדולת ממדים כשקייט נכנסת עימה
לעולם הדמיון. באותו אופן, תום הדמות הגברית מוצגת בניגוד בולט לרובוט שלו,
מובי (**"תום ומובי"**, ערוץ חינוכית) שהינו בעל מבנה גוף מרובע וגדול. במקרה של
הסדרה **"בינג"** (ערוץ "לולי"), אנו נחשפים לארנב צעיר ושחור בעל מבנה גוף מלא
הבולט בעיקר ביחס למבנה הגוף של אביו המאמץ, פלופ, חיה המזכירה ארנב חום.
דווקא דמותו הצנומה של פלופ היא הדמות המחנכת והסמכותית בסדרה, וזאת בניגוד
לדמויות האנושיות במדגם אשר מקשרות מבנה גוף גדול עם סמכותיות בקרב
הדמויות הגבריות.

דיון ומסקנות

תוכניות הטלוויזיה לגיל הרך מהוות גם כיום מוקד משיכה משמעותי מאוד עבור
הילדים הצעירים. ילדים בגיל הרך מבלים חלק ניכר מזמנם מול תכני הטלוויזיה

(בפלטפורמות השונות), מייחסים חשיבות רבה לתכנים, צופים באותן תוכניות לאורך זמן ואף מפתחים מערכות יחסים עם דמויות מרכזיות בתוכניות (Wartella, Richert, & Robb, 2010). ילדים בגילאי לידה ועד שש נמצאים בעיצומו של תהליך התפתחות המתבטא במישורים רבים (Berk, 2005). הם גדלים מבחינה פיזית ומשתנים מבחינת היכולות הקוגניטיביות והמיומנויות החברתיות שרכשו לעצמם, ומתפתחים מבחינת ההיבטים הרגשיים והמוסריים. התפתחותם של הילדים בגיל זה מהווה את הבסיס גם להתפתחות מיומנויות הצפייה בטלוויזיה. המיומנויות העומדות לרשותו של הילד בגיל הרך, מחד גיסא, והתכנים אליהם נחשפים הילדים בטלוויזיה, מאידך גיסא, משתלבים יחד לכדי יצירת פוטנציאל השפעה של התכנים על הילדים הצעירים, כפי שמשמע מהתיאוריות והמחקרים שהוצגו בסקירה (Bandura, 1977, 2009). לאור חשיבותם של התכנים הטלוויזיוניים ופוטנציאל השפעתם על הילדים הצעירים, המחקר הנוכחי בחן את התכנים אליהם נחשפים הילדים בגיל הרך בערוצי הטלוויזיה הייעודיים לגילאים אלה בישראל, תוך התמקדות בייצוגים ובמסרים המגדריים. במסגרת המחקר נדגמו כל ערוצי הטלוויזיה הישראליים שמיועדים לגיל הרך. התכנים הוקלטו ונותחו באמצעות שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות לניתוח תכנים. הניתוח האיכותני כלל ניתוח תוכן ויזואלי וניתוח נרטיבי-מבני איכותני של כל התוכניות במדגם. מטרת מחקר זה, הייתה לבחון בצורה מקיפה את הייצוגים המגדריים בתכנים המיועדים לילדים בגיל הרך ולהציג את המסרים המגדריים, ובכך לתת מענה לסתירה העולה מהספרות המחקרית הקיימת אודות סטריאוטיפיים מגדריים בתוכניות לילדים. הניתוח הכמותי אפשר לקבל תמונה אודות היקפי הייצוגים המגדריים. נוסף על כך, הניתוח האיכותני אפשר להציג את מורכבותם של המסרים המגדריים.

בחינה מקיפה זו סיפקה תמונה שלמה יותר אודות המורכבות של הייצוג המגדרי לעומת המחקרים שנערכו עד כה בתחום. בעוד המחקרים הקודמים התמקדו בשיטת מחקר אחת ולעיתים גם במקרי בוחן מצומצמים מאוד, המחקר הנוכחי העלה מגוון ממצאים אודות התכנים בערוצי הילדים לגיל הרך בישראל. הממצאים מלמדים, כי

לצד סטריאוטיפים שמרנים מוצגים ייצוגים מגדריים חדשים, המתבטאים בעיקר בייצוגיים הנשיים. חדשנות זו מוסיפה לממצאי מחקרים קודמים שטענו כי שינויים חיוביים נמצאו בעיקר בקרב דמויות גברים (Powell & Abels, 2002). השמרנות באה לידי ביטוי בהיבט הכמותי (מספר הדמויות ותפקידן), בעוד הייצוגים המגדריים החדשים באו לידי ביטוי בבחינה האיכותית של התנהלותן ואופיין של הדמויות השונות.

הניתוח הכמותי הצביע על ייצוג רב יותר של דמויות גברים אל מול נשים. בנוסף, נמצא יתרון לגברים גם מבחינת התפקידים המיוחסים לדמויות – יותר דמויות של גברים בתפקידי המנהיג לעומת דמויות הנשים. עוד נמצא, כי לרוב הגברים הם במרכז העלילה. ממצאים אלה מאששים ומחזקים ממצאים כמותיים שנמצאו במחקרים קודמים בארץ ובעולם בתוכניות לילדים (למיש, 2010; Götz et al., 2018). מהממצאים עולה, כי ההכחדה הסימבולית הכמותית של דמויות נשים בתקשורת (קמה ופירסט, 2015) מתרחשת כבר בתכנים הטלוויזיוניים לגיל הרך. כלומר, בהקשר כמותי, נראה כי הא-סימטריה המגדרית שישנה במציאות הישראלית בגלל הגמוניה גברית, שמתבטאת בתרבות הישראלית (Fuchs, 2005, p. 5), משועתקת גם בתוכניות לילדים. הכחדה סימבולית כמותית זו עומדת בניגוד לכוונות המוצהרות של מפיקים, יוצרים ומשדרים של תוכניות ילדים, לקדם ערכים ונורמות ליברליים כגון שיוויון וגיוון (Lemish, 2010).

למרות התמונה השמרנית שעולה בניתוח הכמותי, הניתוח האיכותני הציג תמונה מורכבת יותר מבחינה מגדרית וביחס לסטריאוטיפים מגדריים מקובלים, והוא מתאים יותר לעמדות היוצרים מרחבי העולם. במקרה זה, הממצאים אינם מבטאים הכחדה סימבולית מבחינה איכותנית, אלא מתאימים יותר לחלק מהעקרונות הפלורליסטיים והשוויוניים שמנחים יוצרים ומפיקים של תוכניות לילדים ממגוון מדינות בעולם וביניהן ישראל (Lemish, 2010). במחקר הנוכחי נמצא, כי לדמויות הנשים ייצוגים שונים ומגוונים שאתגרו את הסטריאוטיפ המקובל בתוכניות טלוויזיה. כך למשל, נמצאו דמויות נשים שהן אגרסיביות ואסרטיביות המניעות את העלילה ואת חבריהן,

נשים תחרותיות ומצליחות ודמויות המשלבות רציונאליות יחד עם רגשנות. בהיבט של תפקידי דמויות הנשים נמצא מגוון רחב. הוצגו דמויות טיפוליות, נסיכות לצד ראשות עיר ושריף אישה. לנשים גם יוחס כוח קסם המאפשר להן לפתור בעיות. בבחינת המיקום במרחב, נמצא כי דמויות הנשים אתגרו את הסטריאוטיפ השמרני תוך שהן יצאו למסעות מדומיינים ולמרחבים ציבוריים למטרות שונות שבסופן הצלחה ותרומה לסביבתן. הפלורליזם בייצוג המגדרי התבטא גם בייצוגן של דמויות נשים וגברים חוקרות לצד דמויות מבולבלות.

עם זאת, בבחינת המסרים הנוגעים לדימוי גוף הן בניתוח הכמותי והן בניתוח האיכותני עולה תמונה שמרנית למדי. הניתוח הכמותי הצביע על כך שייצוגי מבני גוף של הנשים היו רזים יותר מהממוצעים בעוד שייצוגי הגוף של גברים היו ממוצעים יותר מהרזים. הניתוח האיכותני הצביע על עוד הבדלים בייצוגי מבני הגוף של הדמויות. דמויות גברים אנושיות הן בעלות מבנה גוף מלא והם ייצגו את אנשי הסמכות ואילו דמויות הנשים האנושיות היו לרוב רזות מהממוצע ללא קשר לתפקידים סמכותיים או אחרים. ממצא זה מתכתב עם מחקרים קודמים (לירן-אלפר וקמה, 2007) ועם מיתוס היופי המערבי. מיתוס זה מדגיש את הצורך של נשים בטיפוח, שיפור ובשמירה על מראה צעיר, אסתטי ורזה (וולף, 2004). נשים צריכות לתפוס כמה שפחות מקום במרחב, להיות חלשות פיזית, להיות תחת משטר דיאטה ופיקוח תמיד. ברזונן הן גם מתבקשות לא להתבלט לעומת הגברים (Redmond, 2003).

לאור ממצאי המחקר ראוי לבחון את השאלה – מדוע התכנים המיועדים לילדים בגיל הרך בישראל, נוטים להציג שילוב של ייצוגיים סטריאוטיפים יחד עם ייצוגים מגדריים חדשים? הסבר אפשרי לכך עולה מתוך מחקרי ההפקה, המלמדים כי שונות תרבותית של מפיקים ויוצרים מכתובה את אופי הייצוגים המגדריים (Lemish, 2010). יוצרים ומפיקים מתרבויות יותר מסורתיות נוטים לרוב לשמר את המסורת ולא לאתגרה. לעומתם, מפיקים ויוצרים ממדינות בעלות תרבות ליברלית, נוטים להתמקד בייצוגים מגדריים לא מסורתיים. במקרה של התרבות הישראלית, ייתכן שהיוצרים

והמפיקים מבקשים לשמור על איזון בין הייצוגים הסטריאוטיפיים לבין הייצוגים המגדריים החדשים לאור הגיוון התרבותי, הדתי והחברתי הקיים בישראל. החברה הישראלית מתנהלת ומאופיינת במתח זה שבין חברה מערבית-ליברלית ושוויונית לבין חברה מסורתית, שסועה ולא שוויונית גם בעיני החוק (סמוחה, 2010). אותו מתח של שמרנות לצד חידוש, בא לידי ביטוי גם בארגוני התקשורת בישראל ובמוסדות הלימוד האקדמיים שעוסקים בתקשורת, כפי שמציגה זאת פירסט (2017). לאחר תקופה ארוכה שבה מוסדות תקשורת נתפסו כמוסדות גבריים והעיתונות הוצגה כמקצוע גברי, ארגוני תקשורת בישראל פתחו שעריהם לנשים רבות, עד כי היו שטענו שהדבר יוביל לפמיניזציה של העיתונות הישראלית. בפועל נמצא כי תהליך זה לא התרחש. נשים עדיין מועסקות בתפקידים ובתנאים נחותים מאלה של עמיתיהן הגברים. גם בלימודי תקשורת באקדמיה מוצאת פירסט את אותה התנהלות. מניתוח תוכניות לימודים שעוסקות במגדר ובבחינת מגדר המרצים בתקן שמלמדים תקשורת מתגלה כי השינוי בתחום הוא דל. עדיין לא מוקדשת מספיק תשומת לב לנושא המגדרי בקורסים באקדמיה ולא הושג שוויון מגדרי מבחינה תעסוקתית.

הניסיון ליצור איזונים מתבטא גם בהתמודדותם של מנהלי ערוץ הילדים בישראל, "הופ", עם המתח שקיים בין שידור של תכנים גלובליים לבין הצורך לבטא ולייצג את התרבות המקומית והלאומית על חגיה ומסורותיה (Grossaug, 2017). במחקר נמצא, כי בעלי הערוץ ביקשו לספק את הצרכים הרגשיים של הילדים וליצור תכנים משמעותיים, המדגישים את ישראל ואת המסורת והתרבות הישראלית. אולם בפועל, רק חלק מהמטרות מומשו, כשהרצון להתייחס להיבט המקומי יושם לא בתוכן הערוץ, אלא בפעילויות שחברת ההפקה יצרה מחוץ לתוכן המשודר בערוץ. כלומר, גם במקרה זה, נמצא פער בין הרצון להוביל שינוי לבין היכולת בפועל לעשות כן.

מחקרו של יובל גוז'נסקי (גוז'נסקי, 2012; Gozansky, 2017) מוסיף לתמונה הכללית על התעשייה, ומאפשר להבין גם את ההקשר שבו משודרים התכנים לילדים בגיל הרך. הוא מלמד על האקלים התעשייתי והמסחרי שבו פועלים הערוצים לילדים לגיל הרך בישראל. המחקר בחן את השינויים שהתרחשו בארבעת העשורים הראשונים של

שידורי הטלוויזיה לילדים בישראל ביחס של היוצרים לתפיסת הילדות ולתפקידם ביוצרים. גוז'נסקי מצא כי השינוי המשמעותי ביותר לאורך השנים היה בתפיסת השידור: משידור ממלכתי-ציבורי ישראלי, הנחשב לנכס תרבותי, חינוכי וחברתי, למבנה של שידורים פרטיים-מסחריים רבים, בשירותם של תאגידי מדיה גלובליים. בהתאם לכך, ניכר מעבר משידור המתיימר להיות אמצעי חינוכי לשידור המבקש להיות בעיקר אמצעי בידורי. גם תפיסת הילדות השתנה לאורך השנים: משידור בערוץ המתיימר לפעול עבור הילדים, בהתאם לתפיסה המחנכת, לשידור בערוצים רבים המותאמים לגילאים שונים, אשר נועד לשימושם של הילדים, בהתאם לתפיסה של הילד כצרכן.

ייתכן שבמצב זה, שבו התעשייה הופכת להיות בידורית ובעיקר מסחרית ומבוזרת, המפיקים ובעלי הערוצים נדרשים למשוך את ההורים לצרוך את התכנים עבור ילדיהם הקטנים. לשם כך, הם פועלים כדי לשמור על איזונים בין החידושים, שמתבטאים באתגור סטריאוטיפיים שמרניים ובהצגת מסרים ליברליים ופלורליסטיים, לבין שמירה על תכנים המוכרים להורים מתוכניות שמרניות לילדים ובהן מבטאים מסרים מסורתיים. החשש הוא שפריצת גבולות הייצוג המסורתי עלולה לערער את ביטחונם ואת אמונם של ההורים בערוצים. הם עלולים להיתפס כערוצים אלטרנטיביים וחתרניים ולא חלק מתקשורת של הזרם המרכזי, כפי שהוצג במקרה של ערוץ ניקלודאון (Banet-Weiser, 2007).

הממצאים שהוצגו במחקר הנוכחי מלמדים, כי עדיין נדרשת מעורבות הורית בתכני הטלוויזיה של ילדיהם הצעירים. מומלץ להורים לתווך לילדים בגיל הרך את התכנים החדשים והשמרניים שהם צורכים. עליהם להסביר לילדים על ההבדלים הקיימים בין תכנים בדיוניים למציאות החיים, וזאת בהתאם לגילם ולהתפתחותם המנטלית. כדי לקדם זאת באופן אפקטיבי חשוב גם לגבש תוכניות לקידום המעורבות ההורית בתכני הטלוויזיה של הילדים בגיל הרך שיפנו להורים בערוצי התקשורת השונים ודרך מערכות החינוך.

הממצאים שעולים במחקר זה, מספקים תמונה חשובה על המשודר לילדים בגיל הרך בישראל, אך יש להם מגבלות שמחייבות המשך המחקר בתחום התוכן. המחקר התמקד בנקודת זמן מוגדרת אחת (ינואר 2017) ולכן לא מתאפשרת השוואה לאורך זמן של התכנים והייצוגים המופיעים בהם. אי לכך, לא ניתן להסיק מהמחקר על שינויים שחלו בתכנים בערוצי הטלוויזיה לגיל הרך מעבר לבחינה השוואתית אל מול מחקרים נפרדים קודמים בנושא. המחקר הנוכחי יכול להוות בסיס למחקרי המשך עתידיים המשווים בין התכנים לאורך זמן החל מנקודת הזמן הזו. כמו כן, המחקר הנוכחי התמקד בעיקר בניתוח האיכותני, כדי להבין לעומק את התכנים והמסרים המועברים בטלוויזיה לגיל הרך בנושא המגדרי. החלק הכמותי במחקר זה מצומצם יחסית, והתמקד במספר מוגבל של משתנים. לפיכך, יש צורך בהרחבת המשתנים כדי לספק תמונה מקיפה ורחבה יותר. גם להסברים לממצאים האמביוולנטיים שהוצגו נדרש מחקר נוסף ומשלים בתחום ההפקה, בקרב יוצרים, מפיקים ובעלי הערוצים לילדים לגיל הרך בישראל.

רשימת מקורות

- בארת, ר' (1977 [2003]). "הרטוריקה של הדימוי". בתוך: ת. ליבס ומ. טלמון (עורכות), תקשורת כתרבות: טלוויזיה בסביבה של חיי היומיום. מקראה (כרך א', עמ' 337-303). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- גוז'נסקי, י' (2012). השינוי בתפיסת הילדות בטלוויזיה לילדים בישראל: יצירתיות כמקרה מבחן. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בהנחיית פרופ' אבי שגיא וד"ר דורית למברגר. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- הרצוג, ח' (2006). "נשים בפוליטיקה ופוליטיקה של נשים". בתוך: ד. יזרעאלי, א. פרידמן, ה. דהאן-כלב, ח. הרצוג, מ. חסן, ח. נוה, וס. פוגל בוז'אוי (עורכות). מין, מגדר, פוליטיקה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- וולף, נ' (2004). מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים. רעננה: הקיבוץ המאוחד.
- ליבס ת' וטלמון, מ' (2004). "גישות מבניות (סטרוקטורליות)" בתוך: תמר ליבס ומירי טלמון (עורכות) תקשורת כתרבות: טלוויזיה בסביבה של תרבות היום-יום (כרך א', עמ' 335-330). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה
- לירן אלפר, ד' (2015). "ילדים רואים טלוויזיה: הבעיה והאתגר", פנים, 68. אונליין.
- לירן-אלפר, ד', וקמה, ע' (2007). עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- למיש, ד' (2011). "הבנים על הבנות: מיפוי מגדר ומשפחה של תכניות טלוויזיה לילדים בישראל", מסגרות מדיה, 6, 61-88.
- סמוחה, ס' (2010). "החברה הישראלית: ככל החברות או מקרה יוצא דופן?", סוציולוגיה ישראלית, יא(2), 297-302.
- פירסט, ע' (2017). "מאין לאן: מחקר תקשורת ונשים בישראל - סיכום ביניים", מסגרות מדיה, 16, 1-22.
- קמה, ע', ופירסט, ע' (2015). על ההדרה: ייצוגים תקשורתיים של 'אחרים'. חולון: רסלינג

- Aubrey, J. S., & Harrison, K. (2004). The gender-role content of children's favorite television programs and its links to their gender-related perceptions. *Media Psychology, 6*, 111–146.
- Baker, K. & Raney, A. A. (2007). Equally super?: Gender-role stereotyping of superheroes in children's animated programs. *Mass Communication & Society, 10*, 25–41.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hill.
- Bandura, A. (2009). Social cognitive theory of mass communication. In: J. Bryant & M. B. Oliver (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (3rd ed., pp. 94-124). New York: Routledge.
- Banet-Weiser, S. (2007). *Kids rule!: Nickelodeon and consumer citizenship*. Durham: Duke University.
- Berk, L. E. (2005). *Infants, children, and adolescents* (5th ed.). Boston, MA: Pearson Education.
- Bond, B. (2016). Fairy godmothers > robots: The influence of televised gender stereotypes and counter-stereotypes on girls' perceptions of STEM. *Bulletin of Science, Technology, & Society, 36*, 91–97.
- Coyne, S. M., Linder, J. R., & Rasmussen, E. E. (2014). It's a bird! It's a plane! It's a gender stereotype!: Longitudinal associations between superhero viewing and gender stereotyped play. *Sex Roles, 70*, 416-430.
- Coyne, S., Lindner, J., Rasmussen, E., Nelson, D., & Birkbeck, V. (2016). Pretty as a princess: Longitudinal effects of engagement with Disney princesses on gender stereotypes, body esteem, and prosocial behavior in children. *Child Development, 87*, 1909–1925.
- Do Rozario, R. A. C. (2004). The princess and the magic kingdom: Beyond nostalgia, the function of the Disney princess. *Women's Studies in Communication, 27*, 34-59.
- England, D. E., Descartes, L., & Collier-Meek, M. A. (2011). Gender role portrayal and the Disney princesses. *Sex Roles, 64*, 555–567.
- Elias, N. Sulkin, I., & Lemish, D. (2017). Gender segregation on BabyTV: Old-time stereotypes for the very young. In D. Lemish & M. Götz (Eds.), *Beyond the*

stereotypes? Images of boys and girls, and their consequences (pp. 95-104).

Goteborg: Nordicom.

Fuchs, E. (ed.) (2005). *Israeli Women's Studies: A Reader*. New Jersey: Rutgers University Press

Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1994). Growing up with television: The cultivation perspective. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (pp. 17-41). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Götz, M., Hofmann, O., Mendel, C., Lemish, D., Scherr, S., Gozansky, Y., Huang, K., Prommer, E., Russo-Johnson, C., Sanabria, E., & Whitaker, L. (2018). Whose story is being told? Results of an analysis of children's TV in 8 countries. *Television*, 31, 61-65.

Götz, M., & Lemish, D. (2012). Gender representation in children's television worldwide: A comparative study of 24 countries. In M. Götz & D. Lemish (Eds.), *Sexy girls, heroes and funny losers: Gender representations around the world*. New York: Peter Lang.

Gozansky, Y. (2017). From pupils to consumers: The transformation of the concept of childhood in Israeli children's television. *Journal of Children & Media*, 11, 36-52.

Grossaug, R. (2017) It's not all about the money: Media responsibility and commercial preschool television in Israel. *Journal of Children & Media*, 11, 53-68.

Halim, M., Ruble, D., & Tamis-LeMonda, C. (2013). Four year-olds beliefs about how others regard males and females. *British Journal of Developmental Psychology*, 31, 128–135.

Hine, B., England, D., Lopreore, K., Horgan, E. S., & Hartwell, L. (2018). The rise of the androgynous princess: Examining representations of gender in prince and princess characters of Disney movies released 2009-2016. *Social Science*, 7, 245-267.

Kahlenberg, S. G. (2017). Quantification of gender: Gender counter-stereotypes across Disney and Nickelodeon networks using content analysis. In C. D. Reinhard & C. J. Olson (Eds.), *Heroes, heroines, and everything in between: Challenging gender and sexuality stereotypes in children's entertainment media* (pp. 211-231). Lanham, MD: Lexington Books.

Kahlenberg, S. G., & Hein, M. M. (2010). Progression on Nickelodeon? Gender-role stereotypes in toy commercials. *Sex Roles*, 62, 830-847.

Kids Tech Consumer Market Research. (2018). *Watching the TV remains kids most popular past time*. Retrieved online: <https://www.futuresource-consulting.com/Press-Kids-Tech-TV-Viewing-0418.html>

Lauricella, A. R., Howard Gola, A. A., & Calvert, S. L. (2011). Toddlers' learning from socially meaningful video characters. *Media Psychology*, 14, 216-232.

Lemish, D. (2007). *Children and television: A global perspective*. Malden, MA: Blackwell.

Lemish, D. (2010). Screening gender on children's television: The views of producers around the world. New York: Routledge.

Martin, R., (2017). Gender and emotion stereotypes in children's television. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 61, 499-517.

OECD. (2019). What do we know about children and technology. Retrieved online: <http://www.oecd.org/education/cei/Booklet-21st-century-children.pdf>

Powell, K. A., & Abels, L. (2002). Sex-roles stereotypes in TV programs aimed at the preschool audience: An analysis of Teletubbies and Barney & Friends. *Women & Language*, 25, 14-22.

Redmond, S. (2003). Thin white women in advertising: Deathly corporeality. *Journal of Consumer Culture*, 3, 170–190.

Rideout, V. J. Foehr, U.G., & Roberts, D. F. (2010) *Generation M2: Media in the lives of 8-to 18-year-olds. A Kaiser Family Foundation Study*. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.

Rivadeneira, R., & Ward, L. M. (2005). Ally McBeal to Sabado Gigante: Contributions of television viewing to the gender role attitudes of Latino adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 20, 453–475.

Rodgers, R. F., Damiano, S. R., Wertheim, E. H., & Paxton, S. J. (2017). Media exposure in very young girls: Prospective and cross-sectional relationships with BMI, self-esteem and body size stereotypes. *Developmental Psychology*, 53, 2356-2363.

Ryan, E. L. (2010). Dora the Explorer: Empowering preschoolers, girls, and Latinas. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54, 54–68.

Scully, P., Reid, O., Macken, A., Healy, M., Saunders, J., Leddin, D., Cullen, W., Dunne, C., & O'Gorman, C. S. (2014). Food and beverage cues in UK and Irish children—television programming. *Archives of Disease in Childhood*, *99*, 979-984.

Smith, S. L., Pieper, K. M., Granados, A., & Choueiti, M. (2010). Assessing gender-related portrayals in top-grossing G-rated films. *Sex Roles*, *62*, 774-786.

Streicher, H. W. (1974). The girls in the cartoons. *Journal of Communication*, *24*(2), 125-129.

Sternglanz, S. H., & Serbin, L. A. (1974). Sex role stereotyping in children's television programs. *Developmental Psychology*, *10*, 710-715.

Thompson, T. L., & Zerbinos, E. (1995). Gender roles in animated cartoons: Has the picture changed in 20 years? *Sex Roles*, *32*, 651-673.

Vaala, S. (2014). The nature and predictive value of mothers' beliefs regarding infants' and toddlers' TV/video viewing: Applying the integrative model of behavioral prediction. *Media Psychology*, *17*, 282-310.

Viacom Global Insights. (2016). Connected kids. Retrieved online:

<https://insights.viacom.com/categories/research-studies/connected-kids/>

Walsh, A., & Leaper, C. (2019). A content analysis of gender representations in preschool children's television. *Mass Communication & Society*.

Ward, L. M., & Aubrey, J. S. (2017). Watching gender: How stereotypes in movies and on TV impact kids' development. San Francisco, CA: Common Sense.

Wartella, E., Richert, R. A., & Robb, M. B. (2010). Babies, television and videos: How did we get here? *Developmental Review*, *30*, 116-127.

Wykes, M., & Gunter, B. (2005). *The media and body image: If looks could kill*. London: Sage.

Zimmermann, L. K. (2017). Preschoolers' perceptions of gendered toy commercials in the U.S. *Journal of Children & Media*, *11*, 119-131.